

ПОНЯТТЯ «КРОВНІ УЗИ» В СТРУКТУРІ АНГЛОМОВНОГО КОНЦЕПТУ *BLOOD*

Статтю присвячено дослідженню поняття «кровні узи» як складника англomовного концепту *BLOOD*. Проаналізовано лексичні одиниці, що вербалізують цей феномен, та виявлено його лінгвокультурну специфіку.

Ключові слова: лексична одиниця, фразеологічна одиниця, концепт.

Новаковская О. Н. Понятие «кровные узы» в структуре англоязычного концепта *BLOOD*. – Статья.

Статья посвящена исследованию понятия «кровные узы» как составной части англоязычного концепта *BLOOD*. Проанализированы лексические единицы, вербализующие данный феномен, и выявлена его лингвокультурная специфика.

Ключевые слова: лексическая единица, фразеологическая единица, концепт.

Novakovskaya O. N. The notion “blood bonds” in the structure of the English concept *BLOOD*. – Article.

The given article deals with the investigation of the notion “blood bonds” as a part of the English concept *BLOOD*. Lexical units that verbalize the given phenomenon have been analyzed in the article and the disclosure of the linguistic specifics of this notion has been established.

Key words: lexical unit, phraseological unit, concept.

Однією з домінуючих наукових парадигм сучасного поліпарадигмального стану лінгвістики стає когнітивна наукова парадигма. У межах такого підходу до вивчення мови значний інтерес приділяється вивченню процесів концептуалізації й категоризації дійсності масовою свідомістю. Концептуалізацію О.С. Кубрякова називає «одним із найважливіших процесів пізнавальної діяльності людини, що полягає в осмисленні надходжуваної до неї інформації та приводить до утворення концептів, концептуальних структур і всієї концептуальної системи в мозку (психіці) людини» [9, с. 93]. Ми погоджуємося з визначенням О.О. Селівановою терміна «категоризація»: «...це механізм виведення в структурах мислення, який передбачає об'єднання предметів і явищ у відповідні класи як рубрики досвіду, сформовані шляхом пізнавальної діяльності людини» [5, 377]. Ці процеси пізнавальної діяльності є базовими поняттями для когнітивної лінгвістики сьогодення. Загальноприйнятим вважається визначення когнітивізму В.А. Маслової: «Когнітивізм – напрям у науці, об'єктом вивчення якого є людський розум, мислення й ті ментальні процеси та стани, які з ними пов'язані. Це наука про знання й пізнання, про сприйняття світу в процесі діяльності людей» [4, с. 6]. Не суперечить цьому визначенню думка О.О. Селіванової, яка стверджує, що «когнітивна лінгвістика розглядає мову як пізнавальне знаряддя кодування та трансформації знань», та наголошує на тому, що «мова є не лише внутрішньою здатністю людини, а й надана людині ззовні та створена незалежно від конкретного індивіда, нав'язуючи йому під час засвоєння свій спосіб категоризації й концептуалізації світу та внутрішнього рефлексивного досвіду етносу» [5, с. 32]. Саме тому в сучасній лінгвістиці людина розглядається як така, що володіє лінгвокультурною свідомістю, тобто є людиною національного масштабу.

Такої думки дотримуються більшість науковців сьогодення. Зокрема, В.Н. Телія стверджує, що «дух народу <...> відображений у мові як у культурній пам'яті цього народу» [7, с. 235]. Сучасна дослідниця В.В. Красних зазначає: «...не випадково сьогодні основним об'єктом дослідження є не просто людина як представник «роду людського», а як представник своєї культури» [3, с. 79].

Отже, мова накладає певний відбиток на спосіб мислення людини. Тому результатом концептуалізації й категоризації певним мовним колективом інформації, яка надходить ззовні, є формування у свідомості цього колективу етноспецифічних уявлень про навколишнє середовище – культурно важливих концептів. У лінгвістиці сьогодення класичними вважаються тлумачення цього терміна О.С. Кубряковою, Ю.С. Степановим і С.Г. Воркачевим.

Так, О.С. Кубрякова визначає концепт як «оперативну змістовну одиницю пам'яті, ментального лексикону, концептуальної системи й мови мозку (*lingua mentalis*), усієї картини світу, відображеної в людській психіці» [9, с. 90].

Ю.С. Степанов визначає поняття «концепт» таким чином: «Концепт – ідея, що включає абстрактні, конкретно-асоціативні й емоційно-оцінні ознаки, а також спресовану історію поняття» [6, с. 41–42]. Дослідник називає концепт «згустком культури у свідомості людини» та зазначає, що в такому вигляді культура входить у її ментальний світ [6, с. 43].

У дослідженні ми спираємося на визначення поняття «концепт», запропоноване С.Г. Воркачевим: «Концепт – це культурно зазначений вербалізований сенс, представлений у плані вираження низкою своїх реалізацій, які організовують відповідну лексико-семантичну парадигму; одиниця колективного знання, що має мовне вираження й відзначена етнокультурною специфікою» [1, с. 47–48]. Таке розуміння цього термінопоняття ми вва-

жаємо доречним для нашої роботи. Воно не суперечить вищенаведеним тлумаченням, проте суттєвим чином відрізняється, на нашу думку, повнотою переліку важливих ознак концепту, а саме можливістю його вербалізації, колективністю й етнокультурною специфікою.

Мета статті полягає у виявленні й детальному аналізі лексичних одиниць, що представляють когнітивну ознаку «кровні узи», яка є важливим складником концепту BLOOD, та виявленні етнокультурної специфіки розуміння цього феномена англомовним соціумом.

Кров здавна наділялася сакрально-магічною функцією. Згідно з багатьма стародавніми віруваннями душа людини тече в його крові. Д.Б. Гудков стверджує, що «стародавні архетипічні уявлення визначили кров як носія життєвої сили, енергії життя» [2, с. 48]. Спостереження як основне джерело отримання знання та як наслідок причинно-наслідкове тлумачення подій створили саме таке уявлення: поранені, що втратили багато крові на полі бою, втрачали життя разом із кров'ю, а отже, у крові, на думку давніх людей, містилася людська душа.

Значна кількість обрядів включала в себе кров як основний компонент ритуалу. Саме цим уявленням про кров як рідину, що містить у собі душу, пояснюється безліч магічних обрядів встановлення кровного побратимства між людьми, які змішували свою кров, а потім пили її, вважаючи, що таким чином вони обмінювалися душами та встановлювали кровну, а отже, і духовну спорідненість.

Етимологічний аналіз цієї лексичної одиниці вказує на те, що уявлення про кров як носія спадковості й родинних стосунків було зафіксовано в її семантиці ще в XIII столітті. У XIV столітті виникає більш специфіковане значення – представник сім'ї, племені, родини. Таким чином, родинні стосунки здавна визначаються поняттям *blood* в англійській мові, займають важливе місце в його семантичній структурі та є актуальними для англомовної спільноти. Лексема *blood* налічує декілька *лексико-семантичних варіантів* (далі – ЛСВ), які безпосередньо пов'язані з поняттям «кровні узи». Відповідні ЛСВ у свою чергу мають розгалужену синонімію:

1) походження, рід, родина: *lineage, line, line of descent, descent, bloodline, ancestry, origin, parentage, stemma, stock, family, family line, folk, kinfolk, kinsfolk, sept, phratry* та ін.;

2) родинні стосунки, кровні узи: *kinship, consanguinity, blood ties, blood bonds, blood relation*;

3) представники одного роду, племені, раси: *kindred, kinsman, kinswoman, kin, next of kin, ancestor, relative, parent, father, mother* та ін.;

4) високе, аристократичне походження: *royal*

blood, high blood, noble blood, pure blood, blue blood та ін.;

5) чистопородне походження (про тварин): *pedigree, pure blood, purebred stock, full blood* та ін.

Суспільно й біологічно важливою для людини як ланки соціуму споконвіків була репродуктивність. Здавна людина розуміла, що залишити потомство після себе – продовжити свій рід. Кров у такому випадку відігравала велике значення у формуванні уявлення про єдність роду. Вона розумілася давніми як носій квітучого, динамічного життя. Так, *лексична одиниця* (далі – ЛО) *blood* утворена від праіндоевропейського *bhlo-to* – *that which bursts out* (те, що б'є ключем) та за припущенням деяких науковців, зокрема В. Скіта, пов'язана з коренем *blow* (цвісти, розквітати) [19, с. 64]. Оскільки згідно зі стародавніми уявленнями в крові міститься життя, то й поява нового життя пов'язувалася із цим поняттям. Тобто кров у вузькому сенсі розуміється як життя, що можливо передати своєму нащадку. Так, ЛО першої групи є збірними назвами для поняття роду, походження. Вони об'єднані інтегральною ознакою в семантичній структурі, а саме наявністю одного спільного предка, від якого йде лінія споріднення. ЛО другої групи об'єднані характеристикою «родинна спорідненість» і вказують на можливість належності до одного роду, клану, сім'ї через спільного предка. Номінації представників одного роду, родини утворюють третю групу ЛО.

Згодом думка про єдність роду одного й відмінність його від іншого визначили поняття родинних стосунків як передачу того спільного, що могло б визначати певний рід і відділити його від іншого. Д.Б. Гудков зазначає: «Кров виступає як носій генетично успадкованих якостей людини, об'єднуючи людей однієї раси, нації, роду. Якість крові визначає також інші якості людини» [2, с. 42]. Так, згідно зі стародавнім віруванням кров батьків передавалася їхнім дітям й далі, передаючи певні якості, особливості характеру. В англійській мові також є ЛО, що відображають і соціальний аспект походження, а саме «генетичну» аристократичність. Так, народження в знатній сім'ї визначало дитину як представника знаті, тобто поважне місце в суспільній ієрархії було задано передусім фактом народження в аристократичній родині. Аристократія як культурологічно важливий суспільний феномен для Британії, звичайно, знайшла своє відображення в уявленні про рід, про що свідчать ЛО четвертої групи.

Етимологічний аналіз виявив, що з XVI століття уявлення про кров як ідентифікатор роду стає об'ємнішим, адже включає в себе ще й параметр чистопородного походження тварин. Такі ЛО утворюють п'яту виділену нами групу мовних одиниць.

Феномен «кровні узи» добре відображено в англомовній фразеології, що дозволяє детальніше його дослідити з урахуванням важливих культурних ознак, притаманних цьому явищу.

Ідіоматичний фонд поняття «кровні узи» в англійській мові визначається такими ФО:

- 1) *blood is thicker than water* – кров не вода;
- 2) *blood will tell* – кров себе проявить;
- 3) *blue blood* – блакитна кров, тобто аристократичне походження;
- 4) *full blood* – чистокровний (кінь);
- 5) *half blood* – людина, змішаної раси, метис, мулат;
- 6) *mixed bloods* – метис, мулат;
- 7) *of (the) blood (royal)* – високого (королівського) походження;
- 8) *of high blood* – високого походження;
- 9) *(own) flesh and blood* – рідна плоть і кров, тобто біологічний родич;
- 10) *pure blood* – чистопородна тварина;
- 11) *royal blood* – королівська кров, тобто генетична належність до королівської родини;
- 12) *run / be in one's blood* – в крові, тобто властивий кому-небудь;
- 13) *whole blood* – походження від одних і тих же батьків.

Як було зазначено, здавна вірили, що кров визначалася як ознака спадковості. Генетичну, кровну спорідненість між дітьми й батьками розуміли як єдність душ у межах сім'ї, роду. Лексема *blood* в одному зі своїх лексико-семантичних варіантів має такі дефініційні ознаки: *lineage* (походження), *descent* (походження), *family* (сім'я). На основі семантичного аналізу другого ступеня семми «*lineage*» визначаємо її як *direct descent from an ancestor; ancestry or pedigree*. Отже, вважалось, що безпосереднє пряме походження від предків визначало спорідненість, а кров при цьому слугувала ідентифікатором сімейних уз, носієм спадкової інформації, що передавалася наступним поколінням від предків.

У ФО «*whole blood*» (досл. незмішана, повна кров) акцентовано на принципі «цілісності» крові серед родичів. На основі цієї ЛО виникли словосполучення *whole brother* і *whole sister* – рідний брат, сестра, тобто ті брат і сестра, у яких одні й ті ж батьки, а значить, вони мають «спільну» кров. Якщо ж брати й сестри мали одну матір, проте різних батьків або навпаки, то їх кров уявлялася лиш наполовину однаковою. Це відображено в словосполученнях *half brother*, *half sister* – зведений брат, сестра, які визначають спорідненість лише наполовину: за батьком/матір'ю.

У ФО *blood is thicker than water* зіставляються дві речовини, обидві є символами життя. Однак вода визнається тут як субстанція менш значуща: досл. «кров густіше, ніж вода», а отже, у рідкій субстанції «кров», на відмінну від рідкої субстан-

ції «вода», є щось, що робить її більш густою, а значить більш важливою. Це «щось» і є душа роду. Однак таке бачення цієї фразеологічної одиниці абсолютно протилежне її оригінальному значенню. Вважалось, що узи, укладені між людьми, що проливали пліч-о-пліч кров ворогів на полі бою сильніше за узи між людьми, які ділили утробу матері (*a bond or covenant I've made with someone I've shed or shared blood with (sometimes literally) is stronger than one I have with someone I've shared the womb with*) [20]. ФЕ *run / be in one's blood* відображають ідею того, що кров – носій душі роду, сім'ї. Тобто в крові людини знаходяться найважливіші особливості, що об'єднують його з іншими представниками цього роду, а крім того, ці особливості неодмінно проявляться в людині: *blood will tell*, тобто виявляється походження людини.

Як вже зазначалося, кров розумілася не лише як носій життя, а й вмістилище душі. Тобто з народженням дитини, за стародавніми віруваннями, їй передавалася душа її роду. У ФО *own flesh and blood* (рідна плоть і кров) акцентується схожість генетична, зовнішня. Тут дитина мислиться як продукт материнської плоти, а не тільки як носій душі своєї сім'ї.

Поняття «кров» стосується кровних уз і в більш специфічному розумінні роду. ФО *blue blood*, *high blood* свідчать про генетичну належність людини до аристократії. Передача крові від батьків до дитини визначала також її соціальне становище в суспільстві. Так, ФО *blue blood* виникла в середні віки, коли аристократам належало мати блідий колір шкіри, тоді як у простолюдинів шкіра зазвичай була засмаглою. Блакитні вени були помітні на світлій незагубілій шкірі, що й дало поштовх до появи такої ФО. Як стверджують А.М. Мелерович і В.М. Мокієнко, «спочатку цей зворот характеризував аристократичні сім'ї іспанської провінції Кастилії, які пишалися «чистотою» своєї раси, тобто не укладали змішаних шлюбів із маврами й іншими людьми зі смаглявою шкірою; у білошкірих людей вени видно виразніше; тому їх кров здавалася блакитною» [цит. за: 2, с. 43]. Як стверджує Д.Б. Гудков, цей фразеологізм етимологічно є калькою з іспанської мови *la sangre azul*.

Отже, ФО *blue blood* у більш специфічному сенсі визначає поняття роду: походження від одного родича є фактором другорядним, водночас належність до аристократії є домінантною ознакою.

High blood (висока кров) відображає ту ж концепцію генетичної ієрархії. Зазвичай на соціальній верхівці знаходилися аристократи. Їхня кров вважалася «високою», оскільки вже була носієм не лише генної інформації, а й положення в суспільстві. Отже, тут акцент зміщується зі спільності духу на єдність соціального статусу сім'ї «високої крові». Феномен монаршої влади й монаршої родини для Британії має надзвичайно

важливе історичне та лінгвокультурологічне значення, оскільки ця держава завжди була монархічною. У результаті ФО *of (the) blood (royal), royal blood*, вказуючи на генетичну належність до королівської сім'ї, мають етнокультурну специфіку.

В англомовній фразеологічній картині світу параметри чистоти кровного споріднення не вичерпуються характеристикою людини як носія крові. ФО *full blood, pure blood* використовуються для позначення чистопородної тварини. Параметри чистокровності акцентує факт незмішання крові тварин різних порід, що дали потомство. У такого потомства кров вважається «повною», «цілою», «чистою», а це служить сигналом доброї породи тварини, особливо коня. Можемо зробити висновок, що це пов'язано з тим фактом, що образ коня завжди посідав важливе місце в англомовній лінгвокультурі та є принципово важливим для англомовного соціуму.

У словосполученнях *mixed bloods* і *half blood* домінантним знову стає принцип чистоти крові.

«Змішання» крові в людини в такому випадку означає, що його батьки належать до різних рас. Таким чином поняття «кровні узи» розширюється до масштабу глобального, позначаючи расову спорідненість.

Отримані нами результати свідчать про важливість поняття «кровні узи» як складника концепту BLOOD. Уявлення про кров як носія життя та спадкової інформації, що передавалася через покоління, існувало в англомовному соціумі багато віків. ЛО, що вербалізують цю ознаку, ґрунтуються на цьому принципі й мають інтегральну ознаку – спільного предка, що є ідентифікатором роду. Ідіоматичний фонд вербалізації цього поняття відображає різноманітність народних уявлень про єдність роду в межах концепту BLOOD. Його лінгвокультурна специфіка показана на прикладі фразеології. Найбільш суттєво вона проявляється через феномен аристократії, що є важливим для монархічної Британії.

Література

1. Воркачев С.Г. Концепт счастье: понятийный и образный компоненты / С.Г. Воркачев // Известия Академии наук СССР. Серия «Литература и язык». – 2001. – Т. 60. – № 6. – С. 40–48.
2. Гудков Д.Б. Единицы кодов культуры: проблемы семантики / Д.Б. Гудков // Язык. Познание. Коммуникация : сборник статей / отв. ред. В.В. Красных, А.И. Изотов. – М. : МАКС Пресс, 2004. – Вып. 26. – С. 39–51.
3. Красных В.В. Воспроизводимость как феномен лингвокультуры / В.В. Красных // Языковое сознание: парадигмы исследования : сборник статей / под ред. Н.В. Уфимцевой, Т.Н. Ушаковой. – М. ; Калуга : Эйдос, 2007. – 348 с.
4. Маслова В.А. Когнитивная лингвистика : [учебное пособие] / В.А. Маслова. – М. : ТетраСистемс, 2008. – 272 с.
5. Селіванова О.О. Сучасна лінгвістика : напрями та проблеми : [підручник] / О.О. Селіванова. – Полтава : Довкілля-К, 2008. – 712 с.
6. Степанов Ю.С. Константы. Словарь русской культуры / Ю.С. Степанов. – М. : Школа «Языки русской культуры», 1997. – 824 с.
7. Телия В.Н. Русская фразеология. Семантический, прагматический и лингвокультурологический аспекты / В.Н. Телия. – М. : Школа «Языки русской культуры», 1996. – 288 с.
8. Англо-русский словарь / под ред. В.К. Мюллер. – М. : Советская энциклопедия, 1971. – 912 с.
9. Краткий словарь когнитивных терминов / ред.-сост. Е.С. Кубрякова. – М. : МГУ им. М. В. Ломоносова, 1997. – 245 с.
10. Новый большой англо-русский словарь : в 3 т. / [Ю.Д. Апресян, Э.М. Медникова, А.В. Петрова и др.] ; под общ. рук. Ю.Д. Апресяна и Э.М. Медниковой. – 8-е изд., стереотип. – М. : Русский язык, 2003. – 832 с.
11. Collins English Thesaurus [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.collinsdictionary.com>.
12. Longman dictionary (active study) / direct. by D. Summers. – Edinburg : Pearson Education limited., 1998. – 799 p.
13. Longman dictionary of contemporary English. – Edinburg ; Harlow : Longman, 2003. – 1949 p.
14. Longman dictionary of English language and culture / A. Wesley. – Harlow, 1998. – 1568 p.
15. Merriam-Webster: Dictionary and Thesaurus [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.merriam-webster.com>.
16. Merriam-Webster's Learner's Dictionary [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.learnersdictionary.com>.
17. Online Etymology Dictionary [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.etymonline.com>.
18. Oxford dictionaries. Language Matters [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.oxforddictionaries.com>.
19. Skeat W.W. An Etymological Dictionary of the English Language / W.W. Skeat. – Mineola ; N.Y. : Dover Publications, 2005. – 662 p.
20. Today I found out [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.todayifoundout.com>.
21. Webster's dictionary of the English language. – Paris : Librairie Larousse, 1993. – 1248 p.